

ژ هه‌خواندنا راپرسینا DIPI ل دۆر ره‌وشا زارۆکین پارێزگه‌ها ده‌ۆکی

سیستهمی به‌رده‌لایی د ناڤ خیزانی مه‌ دا گه‌له‌کی به‌ربه‌لاشه

٣,١ پێش گوته‌:

زاروک ب مروشه‌کی ژبێ وی دبن ١٨ سالیی دا ده‌یتته نیاسین، لی جهی ئاماژه پێ دانێ یه کوژ ژبێ ١٣-١٧ سالی وه‌ک سنیه‌ ده‌یتته ناسکرن. رێژه‌یا زاروکان ل کوردستانێ نێزیککی نیشا کۆمه‌لگه‌هی یه و ژ بو وه‌رار و گه‌شه‌کرنا ئاسایی یا زاروکان حکومه‌تا هه‌رتما کوردستانێ هه‌ولین به‌رده‌وام بو دابینکرنا پێدقیین زاروکان بێن گرنگ دده‌ت. لی هه‌تا قی گافی گه‌له‌ک ژ پێدقیین سه‌ره‌کی بێن زاروکان نه‌ ژلایی حکومه‌تی و نه‌ جفاکی و نه‌ مالباتان قه‌ نه‌هاتینه دابینکرنا، هه‌روه‌سا گه‌له‌ک ژ مافیین زاروکان ژلایی مه‌زنان قه‌ ده‌یتته پێشیلکرنا..

ژبو دیارکرنا هه‌ندک ژ ئاریشپین زاروکان بێن سه‌ره‌کی، ریکخراوا (Dipi) ئەڤ راپرسیه‌ ل دۆر سه‌روه‌ری زاروکان دناڤ خیزانی دا کریه و ل ژماره‌ (٢٣٠) ژ رۆژنامه‌یا ئەڤرۆ هاتبوو به‌لاشکرنا. یا مه‌ خواندنه‌که‌ ل سه‌ر هه‌ندک ته‌وه‌رین وی راپرسیی.

٣,٢ گرنگی پیدان و نارمانج:

دقی راپرسیی دا گرنگی ب پینج ته‌وه‌رین هه‌ره‌ گرنگ دژبانا زاروکی یا رۆژانه‌ دا هاتیه‌ دان: - پێگه‌هاندنا زاروکی: دووڤچونا ئاستی زاروکی ل قوتابخانی و په‌رتوک و خواندن ژ ده‌رقه‌ی خواندنا قوتابخانی.

- لایه‌نی ته‌ندروستی: ددان شوشتن، نفستن، ئیشپین به‌رده‌وام، نوژدارین تاییه‌ت و کونترولین گشتی دسالی دا.

- لایه‌نی ده‌رونی: قوتانا زاروکان، ره‌فتارین رۆژانه‌ بێن ده‌رونی و ره‌فتار دگه‌ل ره‌فتارین ده‌رونی دا. - به‌ره‌ و ئاره‌زو: هاندان و نیشاندا و پێشپێخستنا لایه‌نی به‌هه‌ریی ب زاروکی دناڤ خیزانی دا. - لایه‌نی جفاکی: ده‌رکه‌فتنا ژ مال بو یاریان، جوړین یاریان، جهی نفستنا زاروکان، به‌ریخودانا تیه‌له‌زیوین، گریدانا زاروکان ب مه‌سه‌لین ئایینی قه‌. لی ژبه‌ر ده‌لیقا به‌رتنگا جهی تنی مه‌ هه‌ندک لایه‌ن وه‌رگرتن..

نارمانج ژ قی راپرسیی:

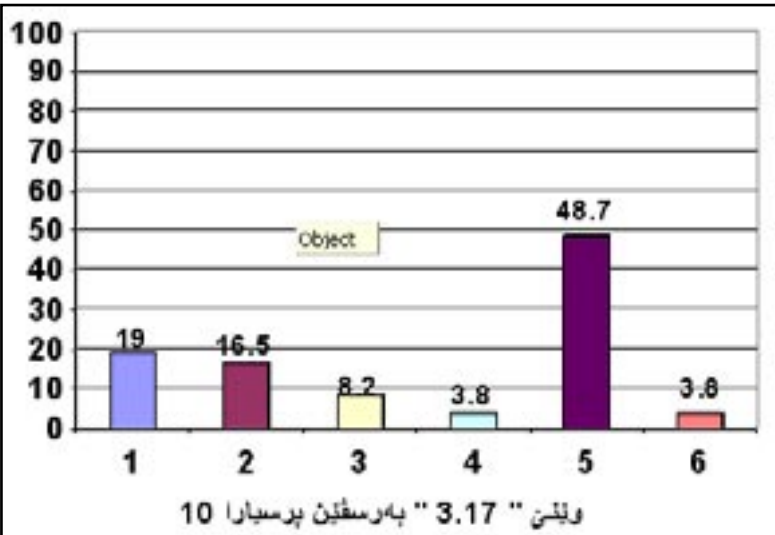
* بگه‌هینه ئاستی چه‌ندیا په‌یوه‌ندیا دناڤبه‌ر خیزانا زاروکی و قوتابخانی دا. * دیارکرنا ئاستی پووته‌پیدانا خیزانی ب ساخله‌میا زاروکان. * بگه‌هینه ئاستی پووته‌پیدانا خیزانان ب لایه‌نی ده‌رونی و ئاڤاکرنا که‌سایه‌تیا زاروکان. * پیزانینان ل سه‌ر جوړ و چه‌وانیا سیسته‌میتن دسپلین بو زاروکان دناڤ خیزانی دا کوم بکه‌ین. ٣,٣ خواندنه‌ک ل دۆر دیوگرافیا راپرسی: رێژه‌یا سه‌میانیین مێ بێن چاڤپێکه‌فتن دگه‌ل دا هاتیه‌ کرن

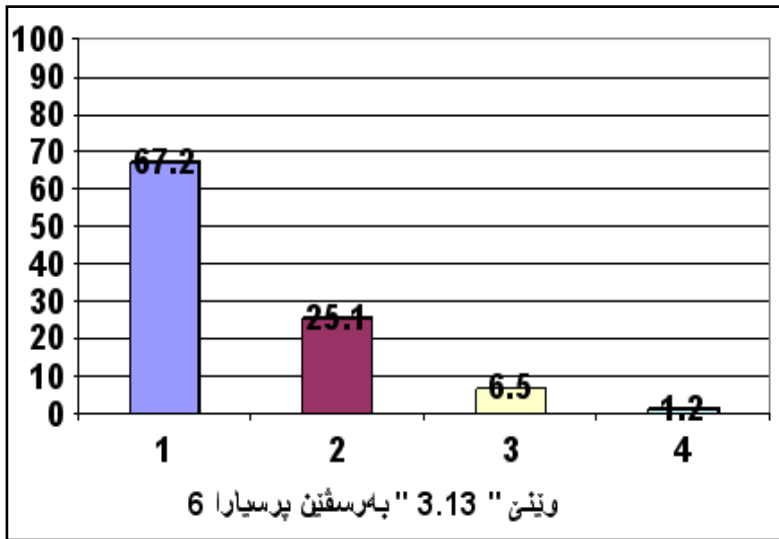
ب رێژه‌یا ٥٠,٤٪ به‌رامبه‌ر ٤٩,٦٪ نێرن. ئەڤ چه‌نده‌ وی دده‌ته دیارکرنا کونترۆلیکه‌ گه‌له‌ک دناڤبه‌را ژن ومییران دا بو هه‌ستکرنا به‌رامبه‌ر خیزانی هه‌یه، لی ده‌مان ده‌م دا، نه‌بونا پیزانینین ب تیر و ته‌سه‌لی ل سه‌ر زاروکان ژلایی بابی قه‌ دیار دکه‌ت کو ده‌رکه‌فتنه‌کا به‌رچاڤ یا هه‌ی و ئەڤه کارتیکرنه‌کا مه‌زن ل سه‌ر وه‌رارا زاروکان یا ده‌رونی، دلینی و ره‌وشتین جفاکی هه‌یه. هه‌روه‌سا رێژه‌یا (٥٦٪) ژ سه‌میانا د ژبێ گه‌نجیی دانه‌ و پتر هیزا هه‌ی بو دابینکرنا پیدابوستی زاروکان و ئەڤ چه‌نده‌ دی بیسته هاریکار بو وه‌رارا ساخله‌میان زاروکان.

به‌لی هه‌روه‌سا دیاره‌ کوب رێژا ٢٧,٦٪ ژ سه‌میانان نه‌ دخوونده‌وارن ئەڤ رێژه‌یه‌ زور یا بلند و کارتیکرنه‌کا خراب ل سه‌ر ره‌وشا زاروکان دکه‌ت. و رێژه‌یا ١٦٪ ژ سه‌میانا ب تنی دزانن بخوونن و بنقیسن کوال گور بپه‌هه‌رو پێدقیین هه‌ڤچه‌رخ

د. نزار عسمه‌ت

دناسته کئی نرم و بی رهوشه نښیری دانه.

ریژهیا ۹۴.۴٪ ژ سه میانا دخیزاندارن، ب ریژهیا ۴.۸٪ بیوهژن دیار دین، و دیاردهیا فرهژیی ب ریژهیا ۰.۸٪ خوه ددهته ناشکرکرن. ئەف هه دیار دکهت کو ریژهیا هه ره بلنده ل دهقهه ری فرمی خیزانی ب ساخلمی پیک هینایه و ئەف چهنده دبسته هوکارهک بو پشته فانیکرنا پروسا ئافکرنا زاروکی ب شپوزا هکی دروست.

ریژهیا زاروکان دگه هیته ۵۹٪ ئەف ریژه ناماژه ب گرنکیا شان جوړه شه کولینان ددهت داکو ئابنده یه کئی ساخلم و پیتشکه فستی گرهنتی بکته پیددقیه پیددچوونین رژی ل سهر بابهت و پیددقیین زاروکان بهینه کرن و دهلیقین ئافکرنا که سایه تیا هیژ بو زاروکی په پیدد بکن.

رپرسی ته که ز ل سهر چهن دین لایه نین گرنک دژیا نا زاروکی دا کرینه:

۱- قوتابخانه: دوفوچوونا زاروکی ل قوتابخانی و په یوه دنیا بهرده واما یا دایک و بابن دگه کارگیری قوتابخانی دناسته کئی ناخنچی دایه کو بتنی ۱۵٪ حفتی جار هکی دچن و ۳۵.۶٪ هه یقی جار هکی سهر دانا قوتابخانی دکهن. ریژهیا ۹۴.۴٪ ژور کیم یان هه سهر قوتابخانان ددهن، ئەف ریژهیا هنده بلند ژلایه په روه رده کرن و ئاستی زانستی فه بو پوشه روژا زاروکان جهی مه ترسیه کا مه زنه، چهف چهنده خویا دکهت کو پیددقیه جهین په یوه نښیدار هه وکا ستراتیژی و فه کوله رگری ل سهر فی بابهتی بکن، و کارگیری قوتابخانان ژبو چیکرن و موکمکرنا په یوه نښان دگه ل سه میانین زاروکان ب رژی کار بکن.

۲- ساخلمی ددانان: ب ریژهیا ۶۲.۵٪ د دانین خوه دروژی دا ژ دو جارن و پیتسه ل دشون کو دشین بیژن ئەف ریژهیا ب هاریکاریا قوتابخانه، سه نته رین رهوشه نښیری، ریکلامین ریشه بهریا ساخلمی و ده زگه هین راگه هاندن ب تابهت بهرنامه یین زاروکان، کارتیکرنه کا پوزه تیف ل سهر رهوشه نښیریا خیزانی کره و روژ ب روژ ددان شوستنا زاروکان بهر هه بلندی یا دچیت. گرنکه بیژن کو ریژهیا ۳۷.۵٪ ژ زاروکین کو کیمتر ژ ۱۴ جارن دهفتی دا ددانین خوه دشون، ریژهیا که بلنده و پیددقیه ژلایه خیزانی و لایه نین پوته پیدد فه کار ل سهر بهینه کرن.

۳- نشتن:

ریژهیا ۴۴.۲٪ ژ زاروکان دناقبه را دهم ژمیر ۱۹:۰۰ و ۱۹:۰۰ ددقن، ئەف ریژهیا یا باشه و نښیری ستانده رتین جیهانی نه، به لی ریژهیا ۵۵.۸٪ کو رنک دقن و ئەف رنک نشتنه کارتیکرنه کا خراب ل سهر رهوشا وان یا دهرونی و ساخلمی وان یا گشتی دکهت. ئەف چهن داخویانیه کئی ددهته مه کو ب هه ماهه نگی دگه ل جهین په یوه نښیدار و پپوته پیدد ب رژی کار ل سهر فی بابهتی بکن.

ریژهیا ۴۳.۹٪ ژ زاروکین دژین سنیله یی دا دناقبه را دهم ژمیر ۲۱:۰۰ و ۲۳:۰۰ ددقن، ئەف ریژهیا ددهمه کئی گونجای و ساخلمی دا ددقن، لی ریژهیا ۵۶.۱٪ کو دهمین درنک دا ددقن، دیسا ب ریژهیا که بلنده دهینه په سندرکرن، و گه له کا پیددقیه کار بو نزمکرنا فی ریژی بهینه کرن.

۴- قوتانا زاروکان:

ب ریژهیا ۵۱٪ زاروکین خو ناقوتن، دناف جفاکه کی بو بهری چاند ساله کین نښیک ب باوهریا (شفکی ژ ته ری بچه مینه). دژیا ن ریژهیا گه شینه. لی ب راستی ریژهیا ۴۹٪ جهی مه ترسیه کا مه زنه و ب ریژهیا که بلنده دهینه په سندرکرن، ئەف ریژهیا بلنده کارتیکرنه کا گه له ک خراب ل سهر رهوشا زاروکان یا دهرونی و گه له ک جارن ژ ل سهر ساخلمی وان کارتیکرنین گه له ک خراب دکهت.

ژلایه کئی دقنه ل گور همی شه کولینین هاتینه کرن قوتانا زاروکان دبسته نه گه ره پیددبوونا گه له ک نه خوشیان و په یو ابوونا رهفتارا توند و تووژی دقوناغین زاروکینی دا، هه ره سا ئەف توندوتیژی یه دقوناغین دی یین ژیا نی بهرده وام بیت و دبسته هوکاره کئی مه زن بو په یو ابوونا جفاکه کئی نه ساخلم، و سکره کئی مه زن درتیا پیشکه فتنا جفاکی دا دروست دکهت. هه ره و سا دیاره کو پرانیا که سین چافیکه فتن دگه ل دا هاتیه کرن زاروکین خو دقوتن و ب ریژهیا ۶۳.۵٪ ژ که سین زاروکین خو دقوتن، و هسان تیددگه هن کو ئەو ریکا هه ره دروسته بو په روه رده، و هه ره جار هکا زاروک وک وان نه کهت یان رهوشته کئی نه بدلن دهیک و بابان بیت دی وی قوتن.

ریژهیا ۳۶.۵٪ ژ دهیک و بابان روژی جار هکی هه تا هه یقی دوو جارن زاروکین خو دقوتن. ئەف چهنده جهی مه ترسیه یه و دبسته نه گه ره کو زاروک که سیاه تیه کا خراب و دژی جفاکی ل دهف په یو ابوونا، هه ره و سا کارتیکرنه کا خراب ل سهر که سایه تیا وی دوازی باوهری بوون بخوه، ده رکه فتنا نه خوشین دهرونی و پیتشیل بوونین رهفتاری دپاشه روژی دا ل دهف وان په یو ابوونا دکهت.

ریژهیا هه ره بلنده یا زاروکین کو ۵۶.۴٪ دهینه قوتان کورن و ئەف چهنده بو بزا ف و شه کولینا کورن و ده کرنا حه زین وان ب ریکا توند و تووژی فه دگه رن، لی خیزانین ب تنی کچان دقوتن ب ریژهیا که بهر چا شه کو دگه هیته ۸.۵٪ ئەف چهنده په یوه نښین ساخلمی دناقبه را کور و کچان دخیزانی دا په یو ابوونا دین و ده ره نجام که سایه تیا فان کچان گه له ک دئبخیه ته دمه ترسیه کا مه زن دا و ل پاشه روژی دی ژین خودان دهرونه کئی نه خوش ژ پیدد بکن.

ب ریژهیا ۲۰.۲٪ ژ دایک و بابان دقوتانی دا چ جیوازیی دناقبه را کچ و کورن دا ناکهن، به لی کورن زیده تر دقوتن.

۵- بجه نینانا سوزان ژلایه دیک و بابان فه:

ریژهیا ۶۷.۲٪ ژ دهیک و بابان دبیتن ئەم سوزین خو جیهه جی دکه ین و ئەف چهنده زور یا باشه و جیهه جیکرنا سوزان راستیه ک و پشته فانیه که بو رهفتارین ره وایا زاروکان و مروف دشیت فی چهندی بو راسته ککرنا چهنده رهفتارین نه باش و په ره پیددانا رهفتار و سالوخه تین باش ل دهف زاروکان ب کار بینن.

۶- مانا زاروکان ژ ده ره مال:

بهه را پتر ژ زاروکان کو ب ریژهیا ۵۰.۹٪ بو ماوی (۱-۴) دهم ژمیران ژ ده ره فی مالن و ئەف چهنده یا باشه لی نه گه ره دگه ل هه فالان و ل ژیر

چاقدتیریا مه‌زنان دا بن... ب ریژه‌یا (۹,۶٪) ژ چوار دهم ژمیتران زیده‌تر ژ دهرقه و دور ژ چاقدتیریا دهیک و بابان دمیین و ئەف چنده یا باش نینه و زاروکی فیری به‌ره‌لایی دکه‌ت.

ب ریژه‌یا ۳۷,۲٪ چ جارن ناهینه ژ دهرقه مالی و ئەف چنده یا سه‌یره و دبیت ئەف زاروکه نه‌خوش بن یان دهیک و باب نوزانن کو زاروکی پیدقی یا هی کو دگهل هه‌فالان دا بیت.

نیزیکی ۵۰٪ ژ سنیلان هه‌ر دمال هه‌نه و ئەف چنده جهی سه‌رنج راکیشی به کو ریژه‌یه‌کا مه‌زن ژ سنیلان تیکه‌لی جفاکی نابن و دئ ل پاشه‌روژی مروفتین خو فه‌کیش بن و باوه‌ری ب خو نابیت ب راستی ریژه‌یا زوره و دفتیت زیده‌تر فه‌کولین ل سه‌ر بابه‌تی بهینه کرن.

۷- کارکنا زاروکان:

ریژه‌یا ۸,۵٪ ژ زاروکان کار دکهن و ئەف ریژه‌یه دگهل وان راپرسیا ئەوتین به‌ری نه‌و ژلایی ریکخراوا مندال پاریتزیا کوردستانێ فه هاتینه ئەنجام دان دگولجن. هه‌ژی گوتنی به کو زاروکی شولکه‌ر بو گه‌له‌ک رودان و توند و توپژبان بی به‌ره‌فه و یا باشتر ئەف ریژه‌یه هیشتا کیمتر لی بهیت، هه‌روه‌سان دیاره کو ریژه‌یا ۷۹٪ ژ دایک و بابان هه‌تا پشتی ژیی ۱۵ سالیی ب چ ره‌نگان دگهل کارکرنی دا نین و ئەفه ژ ل جهی خودا نینه، ژبه‌رکو کارین سفک و گونجای دگهل ژیی زاروکی پشته‌فانیا که‌سایه‌تیا وی دکهن ب مه‌رجه‌کی ل ژیر چاقدتیریا مه‌زنان بن و زاروک پتر پشته‌فانیی (اعتماد) ل سه‌ر خو دکه‌ت و فیری به‌ره‌م ئینانی دبیت.

۸- هاندنا زاروکان:

زیده‌تر ژ ۸,۵٪ ژ دایک و بابان هاندانا زاروکان بو کارین زور باش دکهن و هه‌ر وه‌سا پشته‌فانیا ئاره‌زویی وان دکهن و ۱۵٪ ژ هه‌ول ددهن کو زاروکان فیری کارین ناف مالی بکه‌ن و ئەف چنده ژ ی باشه به‌لی ته‌گه‌ر ب تنی مه‌ره‌م نیشاندا کاری بیت و پشته‌فانیا ئاره‌زویی وان نه‌که‌ن دئ کارتیکنه‌کا نیگه‌تیه‌ف ل سه‌ر زاروکان که‌ت. ریژه‌یا (۱۰,۹٪) ژ زاروکا چیروکان دخوونن و ئەف چنده فه‌دگریت بو به‌ره‌لاقبوونا چیروکی که‌پر و گوفاژین زاروکان و سانه‌هی دگه‌هه‌ خیزانا.

۹- زاروک و تیله‌فزیون:

نیزیکی ۶۰٪ ژ زاروکان ده‌میتن درێژ به‌ری خو دده‌نه تیله‌فزیونی و ل بن کونترولا ده‌یک و بابا فه نین و هه‌روه‌سا نیزیکی ۱۸٪ ژ دایک و بابان ناگه‌ه ل زاروکی خو نین و ئەف چنده وه‌سان خویا دکه‌ت کو سیسته‌می به‌ره‌لایی دناف خیزانین مه‌دا زور به‌ره‌لاقه و ده‌یک و باب نزانن کا تیله‌فزیون چهند کارتیکنین خراب دکه‌ته سه‌ر هه‌ر و که‌ساتیا زاروکی و هه‌روه‌سا ناهیلیت گه‌شه‌کرنه‌کا هه‌زی یا ناسایی بو زاروکی په‌یدا بیت.